

Wady oświadczenia woli („misrepresentation”) w systemie prawa angielskiego

Teoria wad oświadczenia woli, mogącej skutkować uznaniem zawartej umowy (umowy frachtowej) za nieważną, możliwością odstąpienia od umowy, jej rozwiązaniem czy też możliwością wystąpienia z roszczeniem odszkodowawczym z tego tytułu – mając niezwykle istotne znaczenie praktyczne, została bardzo szczegółowo rozbudowana w systemie prawa angielskiego.

Spróbujmy tę obszerną teorię omówić w jej zasadniczych precedensowych przykładach.

W pierwszym rzędzie zająć się należy oświadczeniami woli złożonymi w trakcie formowania danej umowy frachtowej, które skłoniły strony do ostatecznego zawarcia danej umowy, ale które to oświadczenie, per se, nie zostało zawarte w ostatecznej treści tejże umowy.

Aby oświadczenie woli, tego typu, uznać można było za wadliwe (pozwalając na uchylenie się od skutków prawnych takiego oświadczenia a nawet na wystąpienie z roszczeniem odszkodowawczym z tytułu wadliwego oświadczenia), koniecznym jest spełnienie następujących warunków:

- 1) oświadczenie woli musi dotyczyć
 - (-) konkretnego stanu faktycznego („Raiffeisen Zentralbank Österreich AG v. Royal Bank of Scotland PLC” z 2010 r.), lub;
 - (-) konkretnego stanu prawnego („Pankhania v. Hackney LBC” z 2002 r.)¹;
- 2) musi to być wyraźne (nie zaś dorozumiane) oświadczenie woli złożone przez jedną stronę umowy i skierowane do drugiej strony;
- 3) przedmiotowe oświadczenie woli musi być nieprawdziwe („false”), tj. sprzeczne z rzeczywistym stanem faktycznym lub prawnym;
- 4) oświadczenie musi mieć charakter merytorycznie istotny – to jest taki, który winien być brany pod uwagę, przy racjonalnej ocenie okoliczności sprawy, w trakcie formowania i zawarcia danej umowy;
- 5) oświadczenie woli musi mieć znamiona błędu istotnego to jest gdy „(...) the actual representee would not have entered into the contract at all or would have done so but only on different terms had the statement not been made”.

Szczególnie to ostatnie kryterium było przedmiotem analizy i doprecyzowania w wielu precedensach. Z jednej strony (w sprawach związanych z prawem ubezpieczeniowym), szczegółowo analizowane zostały w przypadku nieujawniania („non-disclosure”) określonych okoliczności prawnych lub faktycznych i skutków takiego zaniechania w kontekście utraty ważności prawnej umowy ubezpieczeniowej lub uchylenia się od obowiązku wypłaty odszkodowania ubezpieczeniowego („Assicurazioni Generali SPA v. Arab Insurance Group (BSC)” z 2002 r.; „Brotherton v. Aseguradora Colseguros SA z 2003 r.).

Przy analizach jurydycznych spraw dotyczących prawa kontraktowego, w szerokim tego słowa znaczeniu, długa linia precedensowa, wskazywała, iż aby określone wadliwe oświadczenie woli

¹ Dotyczy to wyraźnego oświadczenia woli dotyczącego określonego stanu faktycznego nie zaś wypowiedzianej opinii czy intencji i to nawet wówczas gdy w oparciu o tak wyrażoną opinię podjęto wadliwie określone działania („Pankhania v. Hackney LBC [2002] EWHC 2441 (Ch.)).

można było zaklasyfikować jako oświadczenie, które bezpośrednio skłoniło adresata oświadczenia do zawarcia umowy, należy odpowiedzieć na następujące pytania:

- a) czy w rzeczywistości takie wadliwe oświadczenie zostało złożone;
- b) czy w rzeczywistości rzeczony oświadczenie jest oświadczeniem nieprawdziwym („false”) czy też tylko w jakiejś części nie odpowiadało ono rzeczywistemu stanowi prawnemu i faktycznemu;
- c) czy może złożone oświadczenie woli jest w pełni prawdziwe („Raiffeisen Zentralbank Österreich AG v. Royal Bank of Scotland PLC” z 2010 r.)².

Możliwość, co do zasady, uchylenia się od skutków wadliwego oświadczenia woli lub wystąpienia przez stronę dotkniętą takim oświadczeniem z roszczeniem odszkodowawczym (objęte zbiorczym określeniem „the remedies for misrepresentation”) jest, lub może być zdeterminowane przez ustalenie rzeczywistej woli i intencji („state of mind”) strony składającej takie oświadczenie. W szczególności dotyczy to sytuacji – czy adresat oświadczenia woli będzie w stanie wykazać, iż składający oświadczenie działał z zamiarem złożenia takiego wadliwego oświadczenia („fraudulently”) lub bez należytej staranności („negligently”).

Przypomnijmy przy takiej okazji, iż zgodnie z ustaleniami Lorda Herschell w precedensie „Derry v. Peck” z 1889 roku: „Fraud is proved when it is shown that a false representation has been made (1) knowingly, or (2) without belief in this truth, or (3) recklessly, careless whether it is true or false”. Potwierdzono to również w orzeczeniu „AIC Ltd v. ITS Testing Services (UK) Ltd” („The Kriti Palm”) z 2006 r.

Warto jednak pamiętać, iż w systemie common law, kwestia ciężaru dowodu (tj. ustalenia kto winien daną okoliczność wykazać) jest niezwykle istotna prawnie. Stąd wadliwe oświadczenie uznane zostaje jako „niewinne” („innocent”), a więc nie mające znamion oświadczenia „fraudulent” lub „neglect”, jeżeli adresat takiego oświadczenia nie będzie w stanie wykazać jednej z powyższych okoliczności w ramach reguł postępowania dowodowego.

Prawo angielskie przewiduje szereg istotnych skutków prawnych związanych z faktem złożenia wadliwego oświadczenia woli. Po pierwsze, strona do której takie oświadczenie zostało skierowane („representee”) jest uprawniona do uchylenia się od skutków takiego oświadczenia przez odstąpienie od umowy i jej rozwiązanie („rescission of the contract”). Rozwiązanie umowy w tym trybie następuje w formie jednostronnego oświadczenia woli złożonego przez stronę dotkniętą skutkami wadliwego oświadczenia. Jednocześnie możliwość taka może zostać wyłączona lub ograniczona w sytuacji, w której:

- a) adresat wadliwego oświadczenia wyraźnie potwierdził, pomimo tej wadliwości, skuteczność prawną otrzymanego oświadczenia; lub
- b) tenże adresat – tak długo zwlekał z uchyleniem się od skutków prawnych wadliwego oświadczenia iż, „per facta concludentia” lub „implicite” należy przyjąć, iż nastąpiło zaakceptowanie oświadczenia wadliwego; lub
- c) uchylenie się od skutków prawnych - oświadczenie nie jest już możliwe na skutek pełnego zrealizowanego, w rezultacie oświadczenia wadliwego, określonego zobowiązania; wreszcie

² W sprawach „Edgington v. Fitzmaurice” (1885) 29 Ch.D. 459; „Barton v. Armstrong” [1976] A.C. 104; „Standard Chartered Bank v. Pakistan National Shipping Corp.” [2002] UKHL 43; [2003] 1. A. C. 959 – wskazano jednakże, iż „(...) if the misrepresentation is fraudulent, it suffices that it was actively present in the representee’s mind at the time of conclusion of the contract; in the case of deceit, the law does not enquire into the relative importance of contributory causes”.

d) nastąpiła ingerencja strony trzeciej, dotkniętej skutkami umowy ukonstytuowanej w oparciu o wadliwe oświadczenie woli.

Pamiętać również należy, iż jeżeli określone wadliwe oświadczenie woli, ma za cytowanym już powyżej precedensem „Derry v. Peek” (1889) znamiona przestępstwa („fraud”) wówczas zgodnie z Rozdz. 2 (2) – „Misrepresentation Act” z 1967 roku (ze zmianami) – właściwy jurysdykcyjnie dla danej sprawy sąd lub arbitraż jest uprawniony, z tytułu tego Aktu, do utrzymania w mocy umowy (swoiste „ex officio” potwierdzenie ważności umowy) pomimo istnienia, formalnie materialnie prawnie przesłanek do jej rozwiązania („rescission of the contract”). W zamian za odstąpienie od skutku rozwiązującego, właściwy sąd lub arbitraż, uprawniony jest do zasądzania stosownego odszkodowania – „if of the opinion that it would be equitable to do so, having regard to the nature of the misrepresentation and the loss that would be caused by it if the contract were upheld, as well as to the loss that rescission would cause to the representor.”

Jednocześnie, w tym kontekście, precedens „Government of Zanzibar v. British Aerospace Lancaster House Ltd” z 2000 r. - wyłączył sądową i arbitrażową kognicję w przypadku, w którym nie istnieją podstawy prawne do uchylenia się od skutków i rozwiązania umowy z tytułu wadliwego oświadczenia woli. Ponadto, zgodnie z ogólnymi zasadami „common law”, możliwość uzyskania odszkodowania z tytułu wadliwego oświadczenia woli może być oparta na teorii czynu niedozwolonego („ex delicto”, „the law of tort”). Może to mieć miejsce wówczas, gdy adresat takiego oświadczenia woli („representee”) wykaże, iż wadliwe oświadczenie złożone zostało z zamiarem wyrządzenia szkody lub z rażącym niedbalstwem (to jest gdy strona składająca oświadczenie powinna mieć świadomość, iż przedmiotowe oświadczenie jest wadliwe i może spowodować określoną szkodę po stronie adresata oświadczenia), ale nie powstrzymała złożenia oświadczenia godząc się ze skutkami takiego zachowania.

Poza powyższymi przypadkami, w sytuacji złożenia niezawinionego wadliwego oświadczenia woli (tzw. „innocent misrepresentation”) – co do zasady, nie przysługuje uprawnienie do odszkodowania („Heilbut, Symons & Co V. Buckleton” z 1913 r.) – chyba, że w oparciu o ogólne zasady współżycia społecznego (tzw. „equity”) strona poszkodowana występuje z roszczeniem odszkodowawczym wynikającym bezpośrednio i wynikającym z faktu rozwiązania umowy („rescission of the contract”). W tym zakresie jednak poziom odszkodowania ograniczony jest do wysokości kosztów i wydatków jakie zostały poniesione w związku z zawarciem danej umowy, które poniesione byłyby niezależnie od tego czy oświadczenie woli, konstytuujące daną umowę, byłoby wadliwe, czy też nie („Whittington v. Seale-Hayne” z 1900 r. oraz „Newbigging v. Adam” z 1886 r.).

Rozważana powyżej, przewidziana ogólnymi zasadami „common law” – możliwość roszczenia odszkodowawczego z tytułu złożenia wadliwego oświadczenia woli została znacząco zmodyfikowana przepisami pozytywnymi – angielskim prawem stanowionym. Zgodnie z Rozdz. 2 (1) „Misrepresentation Act” 1967 – strona umowy, która skłoniona została do zawarcia umowy na skutek wadliwego oświadczenia woli („after misrepresentation has been made to him by another party thereto”) jest uprawniona do wystąpienia z roszczeniem odszkodowawczym z tego tytułu, chyba że strona składająca takie wadliwe oświadczenie woli wykaże, iż: „had reasonable ground to believe and did believe up to the time the contract was made that the facts represented were true”.

Biorąc pod uwagę charakter i zakres merytoryczny „ciężaru dowodu”, nałożonego na stronę poszkodowaną zgodnie z Aktem z 1967 roku – roszczenie odszkodowawcze, przewidziane tymi przepisami ustawowymi – obejmuje „de iure” nie tylko okoliczności i przypadki ustalone

precedensowo w ramach „common law”, ale również dodatkowo sytuacje, w których dane wadliwe oświadczenie woli nie spełniało kryteriów „common law” pozwalających na wystąpienie z takim roszczeniem. Co więcej, cytowany przepis Rozdz. 2 (1) przewiduje, w dalszej części, iż istnieje podstawa do wystąpienia z roszczeniem odszkodowawczym, również wtedy „if the person making misrepresentation would be liable to damages in respect thereof had the misrepresentation been made fraudulently, that person shall be so liable notwithstanding that the misrepresentation was not made fraudulently”.

Sąd Apelacyjny (Court of Appeal) zinterpretował powyższy zapis w precedensie „Royscot Trust Ltd. v. Rogerson” z 1991 r. jako zapis ustawowy, rozszerzający możliwość dochodzenia roszczenia odszkodowawczego z tytułu wadliwego oświadczenia woli w sytuacji, w której charakter tak złożonego oświadczenia ma znamiona czynu deliktowego („ex delicto”) lub oszustwa („deceit”). Z drugiej strony, kiedy składający wadliwe oświadczenie woli wykaże, zgodnie z ciężącym na nim obowiązkiem dowodowym, iż złożone oświadczenie było dokonane przez niego w pełnym przeświadczeniu, że przedmiotowe oświadczenie było zgodne z prawdą – to wówczas możliwość odszkodowania ogranicza się w sposób znaczący. Adresat takiego oświadczenia woli (tj. wadliwego, ale złożonego przez osobę działającą w dobrej wierze”) może jedynie w oparciu o ogólne zasady „współżycia społecznego („equity”) podejmować próby dochodzenia roszczenia odszkodowawczego.

Autor:
Marek Czernis

Autor:
Andrzej Czernis